

Investigating the Role of Mental Accounting System in Making Household Financial Decisions

Mohammad Nazaripour¹ Khalil Nouri Amjad²

Abstract

Making proper financial decisions is one of the serious concerns of households, and the mental accounting system can play a significant role in this process. Accordingly, the present study has attempted to study the role of the mental accounting system in making household financial decisions. The statistical population of this study was the households of Kurdistan province, of which 390 households were selected as examples. In addition to the questionnaire, the vignettes (hypothetical scenarios) has also been used to collect the required data. Data analysis is performed using the modeling method of structural equation with minimum squares. According to the findings of the present study, the impact of the current variables in explaining/forming the main research structure (mental accounting) is the importance of the importance: mental budgeting, future income, current income and current asset. The design of the vignettes is based on the four principles of profit separation, integration of losses, integration of profits in one day, and the separation of small losses from large profits. These principles play an important role in evaluating the profits and losses of individuals. The effects of eight demographic variables on each vignette have also been studied separately.

Keywords: Household Financial Decisions; Mental Accounting System; Vignette.

1

Vol. 3
Spring 2022

Research Paper

Received:
30 March 2022
Revised:
17 April 2022
Accepted:
17 April 2022
Published:
4 July 2022

P.P: 161-191

ISSN: 2717-1809
E-ISSN: 2717-199x

DOR: 20.1001.1.27171809.1401.3.1.6.9

1. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Accounting, Faculty of Humanities and Social Sciences, Kurdistan University, Sanandaj, Iran.

M.nazaripour@uok.ac.ir

2. MA Student, Department of Accounting Department, Faculty of Humanities and Social Sciences, University, Sanandaj, Iran.

This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution Non-Commercial (CC-BY-NC) license.

سال سوم
بهار ۱۴۰۱

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۱/۰۱/۱۰

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۱/۰۱/۲۸

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۱/۰۱/۲۸

تاریخ انتشار:

۱۴۰۱/۰۴/۱۳

صص: ۱۹۴-۱۶۱

شاپا چاپی: ۲۷۱۷-۱۸۰۹
الکترونیکی: x: ۲۷۱۷-۱۹۹

DOR: 20.1001.1.27171809.1401.3.1.6.9

بررسی نقش سیستم حسابداری ذهنی در اتخاذ تصمیمات مالی خانوارها

محمد نظری پور^۱ | خلیل نوری امجد^۲

چکیده

اتخاذ تصمیمات مالی صحیح و مناسب از جمله دغدغه‌های جدی خانوارها می‌باشد و سیستم حسابداری ذهنی می‌تواند نقش به‌سزایی در این فرایند ایفا نماید. بر این اساس، پژوهش حاضر تلاش نموده تا نقش سیستم حسابداری ذهنی در اتخاذ تصمیمات مالی خانوارها را مورد مطالعه و بررسی قرار دهد. جامعه آماری این پژوهش خانوارهای استان کردستان بوده که از میان آن‌ها ۳۹۰ خانوار به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. علاوه بر پرسش‌نامه، از وینیت‌ها (سناریوهای فرضی) نیز برای جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز بهره گرفته شده است. تحلیل داده‌ها با استفاده از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری با حداقل مربعات جزئی انجام شده است. بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر تأثیرگذاری متغیرهای مکنون در تبیین/شکل‌گیری سازه اصلی پژوهش (حسابداری ذهنی) به ترتیب اهمیت عبارت‌اند از: بودجه‌ریزی ذهنی، درآمد آتی، درآمد جاری و دارایی جاری. طراحی وینیت‌ها بر اساس چهار اصل تفکیک سودها، یکپارچه‌سازی زیان‌ها، یکپارچه‌سازی سودهای حاصله در یک روز و تفکیک زیان‌های کوچک از سودهای بزرگ صورت گرفته است. این اصول نقش مهمی در ارزیابی سودها و زیان‌های پیش‌روی افراد دارند. همچنین اثرات هشت متغیر جمعیت‌شناختی بر روی هر وینیت به‌طور جداگانه مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است.

کلیدواژه‌ها: تصمیمات مالی خانوار؛ سیستم حسابداری ذهنی؛ وینیت.

طبقه‌بندی JET: D14, D91, G51, M

۱. نویسنده مسئول: استادیار، گروه حسابداری، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران

M.nazaripour@uok.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه حسابداری، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران

این مقاله یک مقاله با دسترسی آزاد است که تحت شرایط و ضوابط مجوز (CC BY-NC) Creative Commons Attribution Non-Commercial

توزیع شده است.

مقدمه

تصمیمات مالی از جمله دغدغه‌های جدی هر خانواری محسوب می‌شود، به طوری که می‌تواند تأثیر به‌سزایی بر کیفیت زندگی تمامی اعضا داشته باشد. تصمیمات مالی شامل موارد متعددی همچون تأمین مالی هزینه‌های روزمره، برنامه‌ریزی برای دوران بازنشستگی و پس‌انداز برای اهداف از پیش تعیین شده مانند خرید مسکن و خودرو می‌باشد (خوار و سرور^۱، ۲۰۲۱). درک و شناخت تبعات تصمیمات مالی، چه مثبت و چه منفی، می‌تواند نقش به‌سزایی در اثربخشی و کارآمدی تصمیمات خانوارها داشته باشد.

تصمیمات و تأمین مالی خانوار شاخه‌ای از اقتصاد مالی بوده که تلاش دارد نحوه استفاده خانوارها از ابزارها و بازارهای مالی را با هدف محقق‌سازی اهداف خانوارها مورد مطالعه و بررسی قرار دهد. بررسی تأمین مالی خانوار همواره چالش‌برانگیز بوده، زیرا اندازه‌گیری رفتار خانوار به واسطه محدودیت‌های متعدد پیش‌روی آن‌ها دشوار است (کمپیل^۲، ۲۰۰۶). علی‌رغم سختی‌های موجود، حوزه مالی رفتاری تلاش نموده است از طریق به‌کارگیری تئوری‌های روانشناسی شناختی اقدام به ارائه مدلی کامل از رفتار انسان‌ها در خصوص فرآیندهای تصمیم‌گیری نماید (تالر، ۲۰۰۵).

سالیان متمادی است که تصمیمات مالی از جمله موضوعات مورد علاقه کارشناسان امور اقتصادی و مالی بوده، به طوری که مؤلفه روان‌شناختی آن (حسابداری ذهنی) اقدام به مطالعه و بررسی موضوعات مرتبط با تصمیمات مالی و همچنین ارزیابی شناختی پیامدهای اقتصادی آن نموده است (تالر، ۱۹۹۰). تصمیمات مالی اعضای خانوارها تأثیرپذیری زیادی از ویژگی‌های حسابداری ذهنی مستتر در ذهن آنان دارد (تالر، ۱۹۸۵). درک فرآیند حسابداری ذهنی می‌تواند در تشخیص این نکته که انتخاب‌های مالی افراد بی‌طرفانه نیست، مؤثر واقع شود.

حسابداری ذهنی فرآیندی است که به موجب آن افراد پیامدهای اقتصادی فعالیت‌های خود را کدگذاری، دسته‌بندی و ارزیابی می‌کنند. این حالت بیانگر این نکته است که چارچوب ذهنی (تصور) افراد از مطلوبیت یک فعالیت می‌تواند در دسته‌بندی درآمد و مخارج بر حسب حساب‌های

1. Khawar & Sarwar
2. Campbell

شناختی مختلف، آن هم برحسب منبع و فراوانی مؤثر واقع شود (گورویل و سومان^۱، ۱۹۹۸). به عبارت دیگر حسابداری ذهنی بیانگر مجموعه عملیات آگاهانه‌ای است که افراد برای سازمان‌دهی، ارزیابی و ردیابی فعالیت‌های مالی خود انجام می‌دهند. بدین معنی که افراد در اتخاذ تصمیمات مالی خود تلاش دارند برای هر تصمیمی حساب جداگانه‌ای در ذهن خود افتتاح نموده تا از این طریق بتوانند عواقب آن را، چه مثبت و چه منفی، به‌تنهایی بررسی نمایند (احمدی و معطوفی، ۱۳۹۹)؛ بنابراین، حسابداری ذهنی در تبیین رفتار اقتصادی افراد نقش به‌سزایی دارد. نیت افراد برای کنترل مخارج و افزایش پس‌انداز می‌تواند در شکل‌گیری حساب‌های ذهنی مؤثر واقع شده و همچنین می‌تواند برای آن دسته از سرمایه‌گذارانی که از خودکنترلی ضعیفی برخوردار هستند، مفید واقع شود (استاتمن^۲، ۱۹۹۹). افراد معمولاً از حساب‌های ذهنی که عموماً بر اساس اهدافشان شکل گرفته است، به‌عنوان ابزاری مفید برای تحقق خودکنترلی استفاده می‌کنند. همان‌گونه که در پاراگراف‌های قبلی اشاره گردید، حسابداری ذهنی می‌تواند موجبات بهبود و ارتقاء هرچه بیشتر تصمیمات مالی افراد را فراهم نماید؛ زیرا پایه و اساس حسابداری ذهنی بر اصل استوار است که افراد در هنگام خرج فرض می‌نمایند که پول زیادی در اختیار ندارند؛ بنابراین آنان پس از تهیه حساب‌های ذهنی جداگانه برای هر خرج، اقدام به ردیابی و کنترل هر خرج می‌نمایند (هوانگ و همکاران، ۲۰۲۱).

ازاین‌رو پژوهش حاضر تلاش دارد تا نقش، اهمیت و جایگاه سیستم حسابداری ذهنی در فرایند اتخاذ تصمیمات مالی خانوارهای استان کردستان را مورد مطالعه و بررسی قرار دهد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

حسابداری ذهنی از جمله موضوعات حوزه روانشناسی فردی بوده که اقدام به بررسی و مطالعه اثرات تصمیمات مالی مختلف افراد می‌نماید. در واقع روانشناسی فردی شامل نظریه شخصیت، فلسفه زندگی و مدل آسیب‌شناسی می‌باشد. در این بخش تلاش می‌شود تا پژوهش‌های انجام شده در خصوص نحوه تأثیرپذیری تصمیمات مالی افراد از حسابداری ذهنی مورد اشاره قرار گیرند.

1. Gourville & Soman
2. Statman

فرضیه چرخه زندگی رفتاری بیانگر یک تصویر روشن از روابط فی‌مابین رفتار مصرف‌کنندگان و تصمیمات آنان است (شفرین و تالر^۱، ۱۹۸۸). طبق این فرضیه افراد برنامه‌ریزی مصرف و پس‌انداز خود را در طول چرخه زندگی‌شان انجام می‌دهند. بر اساس فرضیه چرخه زندگی افراد تلاش دارند با هدف حداکثرسازی مطلوبیت کل عمرشان، مصرف خود را متعادل سازند؛ اما مطالعات اخیر به لحاظ درک و نحوه تبیین تصمیمات افراد که متأثر از قاعده سرانگشتی که تحت عنوان استراتژی حسابداری ذهنی شناخته می‌شوند، متفاوت هستند. قاعده سرانگشتی قاعده‌ای است که به جای اتکا بر یک تئوری دقیق، بیشتر مبتنی بر تجربه است. حسابداری ذهنی فرایند تخصیص دارایی‌ها به حسابهای مشخص از پیش تعیین شده است (برن‌هایم و همکاران^۲، ۲۰۰۱).

حسابداری ذهنی یک حالت شناختی بوده که تلاش دارد از طریق ردیابی خروجی‌های وجه نقد اقدام به کنترل پرداختی‌ها نماید؛ بنابراین رفتار پس‌انداز افراد با فرضیه چرخه زندگی رفتاری ارتباط تنگاتنگی دارد (رابین‌اویچ و وبلی^۳، ۲۰۰۷). طبق چرخه زندگی رفتاری اشکال مختلف ثروت جایگزین یکدیگر نیستند. برای مثال در مقایسه با سایر اشکال ثروت، پس‌انداز بازنشستگی، مقرری و وسایل منزل از میل نهایی به مصرف کمتری برخوردارند (تالر، ۱۹۹۰). طبق فرآیند حسابداری ذهنی، تصور افراد از دارایی‌ها در قالب سه حساب درآمد جاری، ثروت جاری، و درآمد آتی خلاصه می‌گردد. بر این اساس افراد هر حساب خود را غیرقابل معاوضه با سایر حساب‌ها تلقی نموده و در نتیجه میل نهایی به مصرف هر حساب با سایر حساب‌ها متفاوت خواهد بود. میل نهایی به مصرف عمدتاً در خصوص درآمد جاری مصداق داشته تا دارایی‌های جاری و در خصوص پول اختصاص یافته به حساب درآمد آتی تقریباً برابر با صفر است (کارلسون و همکاران، ۱۹۹۷).

طبق نتایج پژوهش مای‌تال و مای‌تال^۴ (۱۹۹۴) در درون هر دسته افراد مجدد اقدام به دسته‌بندی جدید نموده، به طوری که میل نهایی به مصرف هر کدام از دسته‌های جدید با یکدیگر متفاوت می‌باشد. برای مثال، میل نهایی به مصرف درآمد ناشی از لاتاری و هدایا به مراتب بیشتر از مبالغ اضافه کاری و پاداش است. مورد فوق بر تصمیمات پس‌انداز و مصرف افراد تأثیر گذار بوده و

1. Shefrin & Thaler
2. Bernheim et al
3. Rabinovich & Webley
4. Maital & Maital

می‌تواند در مدیریت بهینه مصرف از طریق اعمال محدودیت‌های بودجه‌ای برای دسته‌های هزینه-ای خاص مفید واقع شود (هیث و سول^۱، ۱۹۹۶). طبق نتایج پژوهش شفرین و تالر (۱۹۸۸) و فلدمن (۲۰۱۰) مقررات حسابداری ذهنی بر تصمیمات پس‌انداز و مصرف افراد تأثیر گذارند. حسابداری ذهنی منجر به بروز رفتار سرمایه‌گذاری احساسی شده و به‌نوعی بیانگر اثرات ناشی از میل (اراده) افراد است (کو و هوانگ^۲، ۲۰۱۲). پژوهش‌های شفرین و تالر (۱۹۸۸) و وینیت و لوئیس^۳ (۱۹۹۵) از داده‌های نظرسنجی برای تجزیه و تحلیل و ارائه مستندات مرتبط با نقش حساب‌های ذهنی در تصمیمات مالی افراد استفاده نمودند.

پژوهش حاضر تلاش دارد علاوه بر استفاده از مؤلفه‌های چرخه زندگی رفتاری، از مؤلفه‌های بودجه‌ریزی ذهنی نیز برای مطالعه و بررسی حسابداری ذهنی در میان اعضای خانوارها استفاده نماید. پیشینه کافی در خصوص نحوه تأثیرگذاری بودجه‌ریزی ذهنی بر تصمیمات مصرف و پس-انداز وجود دارد. چندین سال است که پژوهش‌های متعددی در خصوص تمایل مصرف‌کنندگان به تخصیص درآمدها به دسته‌های مختلف با مبالغ مختلف انجام شده است. نتایج پژوهش رایت^۴ (۱۹۴۰) نشان داد در دهه ۱۹۳۰ کارگران بیکار از پاکت و یا قفسه‌های کوچک برای نگهداری پول اندک خود استفاده می‌کردند. همچنین نتایج پژوهش رین‌واتر و همکاران (۱۹۵۹) نشان داد در دهه ۱۹۵۰ خانوارها از فرآیندی تحت عنوان حسابداری قُلک برای نگهداری پول خود استفاده می‌کردند؛ به‌طوری‌که هر کدام از قُلک‌ها مختص یک هزینه مشخص بود. طبق نتایج پژوهش هیث و سول (۱۹۹۶) خانوارها از پاکت نامه، کشو و یا قُلک برای نگهداری مبالغ مرتبط با هزینه‌های مختلف استفاده می‌کردند.

طبق نتایج پژوهش تالر (۱۹۹۴) ایجاد دسته‌ها هزینه‌ای مختلف و تخصیص صحیح منابع میان آن‌ها بر رضایت افراد تأثیر گذارند. به اعتقاد مرتضی‌نیا و همکاران (۱۴۰۰) موارد متعددی همچون نابسامانی‌های اقتصادی و محدودیت‌های روزمره نقش قابل توجهی در بودجه‌ریزی دارند، لذا درک این موارد می‌تواند منجر به اتخاذ تصمیمات بودجه‌ای اثربخش گردد. بودجه‌ریزی ذهنی یکی از اقسام بودجه‌ریزی بوده که نقش آن در تصمیمات مالی خانوارها غیرقابل انکار است. طبق

1. Heath & Soll
2. Ko & Huang
3. Winnett & Lewis
4. Wright

نتایج پژوهش هیث و سول (۱۹۹۶) افراد از طریق بودجه‌ریزی ذهنی اقدام به تخصیص درآمدشان به هزینه‌های مختلف می‌نمایند؛ بنابراین بودجه‌ریزی ذهنی نقش قابل توجهی بر تصمیمات پس‌انداز و مصرف افراد دارد (گلمن و روسانوف^۱، ۲۰۲۲). بودجه‌ریزی ذهنی حالت شناختی دفترداری بوده که به افراد در ردیابی هزینه‌ها و کنترل مصرفشان کمک می‌نماید. حسابداری ذهنی به‌عنوان یک ابزار خودکنترلی مانع صرف مبالغ خارج از عرف در یک مورد بخصوص می‌گردد (چیما و سومان^۲، ۲۰۰۶).

بنابراین پژوهش حاضر تلاش دارد فرایند طراحی حسابداری ذهنی و نحوه تأثیرپذیری تصمیمات مالی خانوار از آن را از چهار جنبه مورد توجه قرار دهد. ۱) بودجه‌ریزی ذهنی؛ بیانگر تخصیص ذهنی درآمد برحسب مخارج مختلف مانند غذا، لباس و غیره است. سه جنبه دیگر مربوط به فرضیه چرخه زندگی رفتاری می‌شوند که عبارت‌اند از: ۲) درآمد جاری؛ ۳) دارایی‌های جاری و ۴) درآمد آتی.

پژوهش حاضر تلاش دارد از طریق بررسی وجود و همچنین نحوه تأثیرگذاری سیستم حسابداری ذهنی در فرایند تصمیم‌گیری مالی خانوار استان کردستان به تقویت ادبیات مالی رفتاری کمک نماید. همان‌گونه که قبلاً اشاره گردید خانوارها قبل از اتخاذ هرگونه تصمیمات مالی و یا مواجه با موضوعات مالی، از ارزیابی‌های شناختی مختلفی استفاده می‌نمایند؛ بنابراین پژوهش حاضر تلاش دارد تا وجود و اثرات حسابداری ذهنی بر تصمیمات مالی خانوارهای استان کردستان را مورد مطالعه و بررسی قرار دهد.

چارچوب مفهومی

تالر (۱۹۸۵) از طریق مطرح نمودن چهار مفهوم جداسازی سود، نادیده گرفتن زیان‌های کوچک، تفکیک زیان‌های کوچک از سودهای بزرگ و یکپارچه‌سازی سودهای دریافتی در یک روز اقدام به ارائه نظریه جدید در حوزه رفتار مصرف‌کننده نموده است. هر کدام از موارد فوق ابهاماتی را در خصوص نظریه‌های اقتصادی (در حالت استاندارد) ایجاد نموده و بیانگر مصادیقی از رفتارهای نشئت گرفته از سیستم حسابداری ذهنی می‌باشند. مفهوم حسابداری ذهنی

1. Gelman & Roussanov
2. Cheema & Soman

برگرفته از تئوری انتخاب مصرف‌کننده بوده آن‌هم به‌نوبه خود از رفتار مصرف‌کننده نشئت می‌گیرد (تالر، ۱۹۸۵).

بنابراین در پژوهش حاضر برای تبیین مفهوم سیستم حسابداری ذهنی در میان خانوارهای استان کردستان از مفهوم نقطه مرجع استفاده شده است. نقطه مرجع به افراد کمک می‌کند تا از طریق تشخیص ناحیه سود و زیان خود اقدام به اتخاذ تصمیمات منطقی نمایند. همچنین در سیستم حسابداری ذهنی می‌توان از نقطه مرجع به معنای اثر قالب‌بندی در انتخاب‌ها نیز یاد نمود. لازم به ذکر است که اثر قالب‌بندی یکی از مهم‌ترین و قوی‌ترین خطاهای شناختی بوده که بیانگر تغییرپذیری قضاوت‌ها و تصمیمات افراد بر اساس نحوه بیان موضوعات می‌باشد.

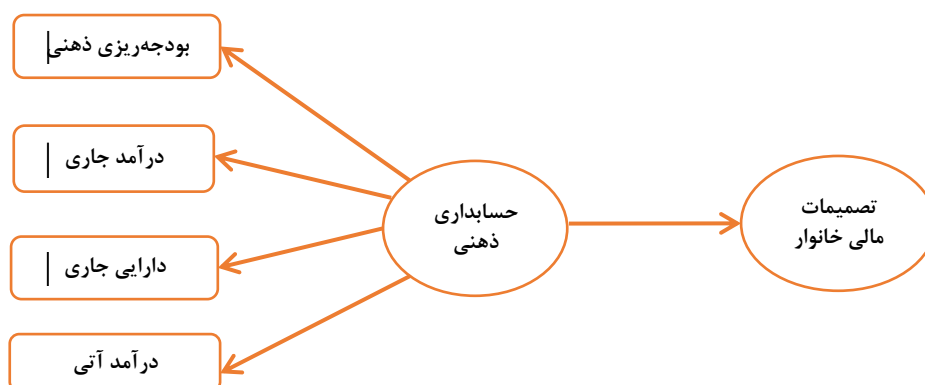
در پژوهش حاضر برای درک هرچه بهتر وجود یک سیستم حسابداری ذهنی در میان خانوارهای استان کردستان از روش وینیت^۱ استفاده می‌شود. سال‌هاست که از روش وینیت برای مطالعه موضوعات مختلف در حوزه‌هایی همچون مطالعات اجتماعی، مطالعات رفتاری و علوم بهداشتی استفاده می‌شود (باخمن و همکاران^۲، ۲۰۰۸). وینیت را می‌توان طرحی کوچک و زیبا از صحنه‌ای از یک داستان به حساب آورد. به عبارت دیگر وینیت بیانگر داستان افراد یا موقعیت‌هایی است که در مطالعات مختلف روانشناسی از آن به عنوان مرجعی برای مطالعه ادراک، باورها و نگرش‌ها استفاده می‌شود (هیوز^۳، ۱۹۹۸). از طریق وینیت‌ها می‌توان موقعیت‌های فرضی را در اختیار مشارکت‌کنندگان قرار داده و از این طریق ادراک و برداشت آن‌ها از موقعیت‌های واقعی را مورد مطالعه و بررسی قرار داد (رحمان، ۱۹۹۶). در پژوهش حاضر با بهره‌گیری از ادبیات پژوهش تعداد محدودی وینیت طراحی و سپس پاسخ‌های مرتبط با هر کدام از آن‌ها جمع‌آوری می‌شود.

همان‌گونه که در بخش ادبیات پژوهش مطرح گردید، در پژوهش حاضر از سه مفهوم فرضیه چرخه زندگی رفتاری؛ یعنی درآمد جاری، دارایی‌های جاری و درآمد آتی و همچنین یک مفهوم دیگر یعنی بودجه‌ریزی ذهنی برای اندازه‌گیری اثرات حسابداری ذهنی در میان خانوارهای استان کردستان استفاده می‌شود. تعاریف مرتبط با هر کدام از مؤلفه‌ها بر اساس ادبیات پژوهش صورت می‌گیرد. گزاره‌های مرتبط با نحوه سنجش هر کدام از مفاهیم بر اساس تعاریف ارائه شده بیان

1. Vignette
2. Bachmann et al
3. Hughes

■ بررسی نقش سیستم حسابداری ذهنی در اتخاذ تصمیمات مالی خانوارها

می شوند. بر اساس ادبیات پژوهش چارچوب مفهومی مطالعه حاضر بیانگر این نکته است که حسابداری ذهنی عامل مرتبه دوم مواردی همچون درآمد جاری، دارایی جاری، درآمد آتی و بودجه‌ریزی ذهنی است (شکل ۱).

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

برای سنجش حسابداری ذهنی در میان خانوارهای استان کردستان از ۱۷ گویه استفاده شده است. بدین معنی که از ۱۷ گویه فوق ۵ گویه شامل بودجه‌ریزی ذهنی، ۴ گویه برای درآمد جاری، ۴ گویه برای دارایی‌های جاری و ۴ گویه نیز برای درآمد آتی می‌گردد. از طیف ۵ گزینه-ای لیکرت برای جمع‌آوری پاسخ‌های مشارکت‌کنندگان استفاده شده است.

تعریف مفهومی متغیرها

حسابداری ذهنی: حسابداری ذهنی بیانگر ارزش‌های متفاوتی است که یک فرد بر اساس ارزش‌های ذهنی خود به یک مبلغ مشخصی از پول اختصاص می‌دهد که اغلب می‌تواند به نتایج زیان‌بار منجر گردد (شیرطاهری و همکاران، ۱۳۹۹). این مفهوم در حوزه اقتصاد رفتاری قرار دارد (تالر، ۱۹۸۰).

بودجه‌ریزی ذهنی: بودجه‌ریزی ذهنی بیانگر نحوه برجسب‌گذاری دسته‌های مختلف هزینه و پس‌انداز می‌باشد (آنتونیدس و دوگرت، ۲۰۲۲)؛ بنابراین این مفهوم هم شامل منبع پول و هم شامل مصرف آن می‌باشد (تالر، ۱۹۹۹).

1. Antonides & de Groot

درآمد جاری: به جریانات نقدی اشاره دارد که می‌تواند در کوتاه‌مدت مورد استفاده افراد قرار گیرد. برای مثال درآمد سود سهام و درآمد بهره (ماهاپاترا و میشر، ۲۰۲۰).

دارایی‌های جاری: دارایی‌های جاری بیانگر آن دسته از دارایی‌های نقدی است که علاوه بر تعلق گرفتن سود به آن از نقدشوندگی بالایی نیز برخوردار است. برای مثال حساب‌های سپرده کوتاه‌مدت (ماهاپاترا و میشر، ۲۰۲۰).

درآمد آتی: بخشی از درآمد است که برای مصرف در آینده سرمایه‌گذاری می‌گردد (ماهاپاترا و میشر، ۲۰۲۰).

روش‌شناسی پژوهش

هدف اصلی پژوهش حاضر کشف سیستم‌های حسابداری ذهنی مستتر در تصمیمات مالی خانوارهای کردستانی و همچنین طراحی حسابداری ذهنی به‌عنوان سازه دوم مؤلفه‌های بودجه-ریزی ذهنی، درآمد جاری، دارایی‌های جاری و درآمد آتی می‌باشد. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل سرپرستان خانوارهای کردستانی بوده که دارای درآمد ماهیانه هستند. در پژوهش حاضر برای جمع‌آوری داده‌ها، پرسش‌نامه‌ها به روش‌های آنلاین و آفلاین میان جامعه آماری توزیع شده است. از پرسش‌نامه‌های عودت داده شده، ۳۹۰ مورد قابل استفاده تشخیص داده شد.

در پژوهش حاضر از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری با حداقل مربعات جزئی^۱ (PLS-SEM) استفاده شده است. هدف از به‌کارگیری این روش، تحلیل یک مدل متغیر پنهان سلسله‌مراتبی جهت استقرار حسابداری ذهنی به‌عنوان یک سازه پنهان مرتبه دوم می‌باشد. این سازه خود از چهار سازه پنهان مرتبه اول (بودجه‌ریزی ذهنی، درآمد جاری، دارایی‌های جاری و درآمد آتی) تشکیل شده است. مدل‌سازی یک سازه مرتبه دوم با بیش از یک سازه مرتبه اول انعکاسی را می‌توان در اندازه‌گیری سازه‌های مرتبط با موضوعات اجتماعی نیز مشاهده نمود (کوکا و پرسکات^۲، ۲۰۰۲).

مدل PLS-SEM از قدرت تحلیل آماری بالایی برخوردار بوده و برای مدل‌های پیچیده با تعداد نمونه کمتر نیز از کارایی لازم برخوردار است (هیر و همکاران، ۲۰۱۳). کوهن (۱۹۹۲)

1. Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM)
2. Koka & Prescott

روش تحلیل توان^۱ آماری را برای تعیین حجم نمونه در رگرسیون‌های چندگانه ارائه نموده است. این روش شامل تعدادی متغیر مکنون که هر یک توسط سؤالاتی اندازه‌گیری می‌شود، در قالب یک مدل ساختاری است. بر اساس روش تحلیل توان کوهن حداقل اندازه نمونه برای پژوهش حاضر (با چهار متغیر مکنون) در سطح ۸۰ درصد توان آماری با سطح معناداری ۵ درصد و با ضریب تعیین حداقلی ۲۵ درصد برابر با ۶۵ است. این در حالی است که حجم نمونه پژوهش حاضر ۳۹۰ بوده که بسیار بیشتر از حداقل مورد نیاز است.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های توصیفی

در ابتدا آمار توصیفی که بیانگر ویژگی‌های اعضای جامعه مورد بحث است، مورد اشاره قرار می‌گیرد:

جدول ۱. آمار توصیفی پژوهش

متغیر	گزاره	درصد	متغیر	گزاره	درصد
جنسیت	مرد	۷۱/۳	تجربه کاری	کمتر از ۱۰ سال	۴۹/۵
	زن	۲۸/۷		۱۰ تا ۲۰ سال	۳۶/۴
سن	کمتر از ۳۰ سال	۲۲/۶		بیشتر از ۲۰ سال	۱۴/۱
	۳۰ تا ۴۰ سال	۵۸/۷	تعداد اعضای خانواده	یک نفره	۲/۶
	۴۱ تا ۵۰ سال	۱۴/۹		دو نفره	۲۰/۰
بیشتر از ۵۰ سال	۳/۸	سه نفره		۲۷/۲	
فوق دیپلم و پایین‌تر	۲۲/۰	چهار نفره		۲۶/۹	
تحصیلات	لیسانس	۴۴/۹	درآمد ماهیانه	پنج نفره و بیشتر	۲۳/۳
	فوق لیسانس	۳۱/۵		کمتر از دو میلیون تومان	۱۸/۲
محل فعالیت	دکتر	۳/۶		۲ تا ۵ میلیون تومان	۲۹/۷
	بخش دولتی	۳۹/۲		۵ تا ۱۰ میلیون تومان	۳۷/۷
	بخش خصوصی	۲۳/۸	۱۰ تا ۱۵ میلیون تومان	۹/۰	

پژوهش‌های راهبردی بودجه و مالیه

متغیر	گزاره	درصد	متغیر	گزاره	درصد
	اصناف	۱۰/۵	بیشتر از ۱۵ میلیون تومان	گزاره	۵/۴
	شغل آزاد	۲۶/۴			

طبق جدول فوق ۷۱/۳ درصد پاسخ‌دهندگان مرد و ۲۸/۷ درصد نیز زن بودند. ۴۴/۹ درصد (بیشترین درصد) از پاسخ‌دهندگان دارای مدرک لیسانس و ۳/۶ درصد (کمترین درصد) نیز دکترا بودند. طبق جدول فوق تجربه کاری بیشتر پاسخ‌دهندگان کمتر از ۱۰ سال (۴۹/۵ درصد) بود. ۵۸/۷ درصد از پاسخ‌دهندگان در گروه سنی ۳۰ تا ۴۰ سال (بیشترین درصد) و ۳/۸ درصد نیز در گروه سنی بیشتر از ۵۰ سال (کمترین درصد) بود. طبق جدول فوق محل فعالیت ۳۹/۲ درصد پاسخ‌دهندگان بخش دولتی، ۲۳/۸ درصد بخش خصوصی، ۱۰/۵ درصد اصناف و ۲۶/۴ درصد نیز شغل آزاد بود. ۵۴/۱ درصد از پاسخ‌دهندگان متعلق به خانوارهای سه و چهار نفره می‌باشند. درآمد ماهیانه بیشتر پاسخ‌دهندگان (۳۷/۷ درصد) در دامنه ۵ تا ۱۰ میلیون تومان و کمترین آن (۵/۴) نیز متعلق به دامنه بیشتر از ۱۵ میلیون تومان قرار دارد.

یافته‌های استنباطی

آزمون نرمال بودن داده‌ها

در پژوهش حاضر برای تحلیل داده‌های گردآوری شده از تحلیل عاملی اکتشافی و تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است. قبل از انجام آزمون‌های پژوهش اطمینان از نرمال بودن داده‌ها ضروری است. برای این منظور روش‌های متعددی وجود دارد که در پژوهش حاضر از آزمون بررسی چولگی و کشیدگی جهت بررسی نرمالیتی داده‌ها استفاده شده است.

جدول ۲. نتایج آزمون بررسی چولگی و کشیدگی سؤالات

سؤال	چولگی	کشیدگی	سؤال	چولگی	کشیدگی
۱	-۰/۲۶۷	-۰/۹۶۷	۱۰	۰/۰۷۸	-۱/۱۹۷
۲	-۰/۲۸۸	-۱/۱۲۳	۱۱	۰/۰۲۵	-۱/۰۵۲
۳	۰/۰۴۲	-۰/۲۳۴	۱۲	۰/۱۹۷	-۰/۵۵۸
۴	-۰/۰۱۶	-۰/۳۵۰	۱۳	-۰/۲۱۱	-۰/۴۴۸

■ بررسی نقش سیستم حسابداری ذهنی در اتخاذ تصمیمات مالی خانوارها

۰/۴۱۱	-۰/۰۸۷	۱۴	-۱/۲۵۶	۰/۲۱۷	۵
-۰/۳۴۴	-۰/۰۲۰	۱۵	-۱/۳۶۴	-۰/۱۸۸	۶
-۰/۵۵۳	-۰/۵۰۹	۱۶	-۰/۵۳۲	۰/۰۰۲	۷
-۰/۹۹۸	-۰/۲۵۸	۱۷	-۰/۵۱۲	-۰/۰۱۸	۸
			-۰/۴۲۳	۰/۱۸۳	۹

از آنجایی که مقدار چولگی و کشیدگی مشاهده شده برای همه سؤالات در بازه (۲، -۲) قرار دارد، به لحاظ چولگی (کجی) و کشیدگی لذا تمامی سؤالات نرمال بوده و توزیع آن‌ها متقارن است.

بررسی پایایی پرسش‌نامه: در این پژوهش از آلفای کرونباخ برای سنجش میزان سازگاری درونی گویه‌های هر سازه استفاده شده است.

جدول ۱. ضریب پایایی سؤالات پرسش‌نامه

متغیرها	تعداد سؤالات	ضریب پایایی
دارایی‌های جاری	۴	۰/۷۵۳
درآمد جاری	۴	۰/۸۱۱
درآمد آتی	۴	۰/۷۷۱
بودجه‌ریزی ذهنی	۵	۰/۸۲۷

طبق نتایج مندرج در جدول فوق، پایایی تمامی سازه‌ها بیشتر از ۰/۷ و همچنین پایایی کل پرسش‌نامه نیز ۰/۸۲۰ است. این ضرایب بیانگر درجه پایایی و قابلیت اعتماد بالای ابزار پژوهش (پرسش‌نامه) است.

تحلیل عاملی اکتشافی

تحلیل عاملی اکتشافی^۱ از جمله روش‌های خوشه‌بندی داده‌ها بوده که در حوزه داده‌کاوی قرار می‌گیرد. داده‌کاوی فرایند کشف الگوهای یک سری بزرگ از داده‌ها بوده که با هدف شناخت و درک هرچه بهتر داده‌ها انجام می‌شود. پیش‌نیاز استفاده از تحلیل عاملی اکتشافی اطمینان از کفایت حجم نمونه است. کفایت داده‌ها بدین معنی است که آیا تعداد داده‌های

1. Explanatory Factor Analysis

پژوهش‌های راهبردی بودجه و مالیه

پژوهش برای انجام تحلیل عاملی اکتشافی مناسب هستند یا خیر؟ برای این منظور از شاخص^۱ KMO و آزمون بارتلت استفاده شده است.

طبق جدول ۴ آماره KMO (۰/۸۳۱) بوده که بیانگر کفایت نمونه‌ها برای انجام تحلیل عاملی اکتشافی است (مقدار این آمار باید بیشتر از ۰/۷ باشد). همچنین برای سنجش کفایت همبستگی بین متغیرها و همبستگی داده‌های پژوهش با یکدیگر از آزمون کرویت بارتلت استفاده شده است. از آنجایی که سطح معناداری این آزمون کمتر از ۰/۰۵ است (یعنی ۰/۰۰۰)؛ لذا داده‌ها با یکدیگر همبستگی داشته و در نتیجه امکان شناسایی و تعریف عامل‌های جدید بر اساس همبستگی بین متغیرها وجود دارد؛ بنابراین تحلیل عاملی برای شناسایی ساختار الگو مناسب است.

جدول ۲. نتایج آزمون KMO و بارتلت

آزمون بارتلت			آزمون KMO-Bartlett
سطح معناداری	درجه آزادی	تقریب کای دو	
۰/۰۰۰	۱۳۶	۲۴۹۸/۵۹۱	۰/۸۳۱

پس از اطمینان از کفایت حجم نمونه و کفایت همبستگی بین متغیرها نوبت به تحلیل عاملی اکتشافی می‌رسد. طبق جدول ۵ تحلیل عاملی نهایی منجر به استخراج چهار عامل گردیده است. این عامل‌ها در مجموع قادر به تبیین ۶۳/۱۵۱ درصد از واریانس کل هستند. در این تحلیل به منظور دستیابی به ساختار عاملی ساده‌تر، چرخش داده‌ها به روش واریماکس صورت گرفته که نتایج آن‌ها در جدول ۵ منعکس شده است. چرخش عامل‌ها با هدف بهبود معناداری، پایایی و تکثیرپذیری تحلیل‌ها انجام می‌گیرد؛ لذا عامل‌های چرخش یافته، باعث پدیدار شدن دقیق‌تر همبستگی‌های اولیه از راه حل چرخش نیافته می‌گردند. عامل‌های چرخش یافته، به خوبی راه حل اولیه، واریانس مشترک (همبستگی‌ها) را تبیین می‌کنند. برخلاف روش بدون چرخش که در آن عامل اول درصد بیشتری از تغییرات (۲۷/۵۵۹ درصد) را تعیین می‌کند؛ در روش چرخش سهم عامل‌ها در تبیین تغییرات تعدیل می‌گردد. به واسطه این ویژگی، چرخش واریماکس می‌تواند تغییرات را میان عامل‌ها به صورت یکنواخت توزیع کند.

1. Kaiser-Meyer-Olkin

بررسی نقش سیستم حسابداری ذهنی در اتخاذ تصمیمات مالی خانوارها

جدول ۳. درصد واریانس و مقادیر ویژه عامل‌های مختلف

عامل	مقادیر ویژه قبل از چرخش واریماکس		مقادیر ویژه بعد از چرخش واریماکس	
	ارزش ویژه	درصد تبیین واریانس	ارزش ویژه	درصد تبیین واریانس
اول	۴/۶۸۵	۲۷/۵۵۹	۳/۱۷۰	۱۸/۶۴۵
دوم	۲/۱۵۱	۱۲/۶۵۲	۲/۶۹۳	۱۵/۸۴۴
سوم	۱/۹۶۳	۱۱/۵۴۹	۲/۴۵۴	۱۴/۴۳۷
چهارم	۱/۹۳۶	۱۱/۳۹۱	۲/۴۱۸	۱۴/۲۲۶

در جدول ۶ بارهای عاملی هر کدام از سؤالات پرسش‌نامه مرتبط با مؤلفه‌های استخراج شده، مشخص شده‌اند. بارهای عاملی بالاتر از ۰/۴ جهت اختصاص هر سؤال به یک مؤلفه در نظر گرفته شده است. نام‌گذاری هر کدام از عامل‌ها بر اساس سؤالات لحاظ شده در آن‌ها صورت گرفته است.

جدول ۴. ماتریس چرخشی عوامل

سازه	سؤال	گزاره	بار عاملی
بودجه‌ریزی ذهنی	۱۴	یادداشت هزینه‌ها و مخارج زندگی	۰/۸۴۸
	۱۵	شناسایی ریز هزینه‌های ضروری و متفرقه و پس‌انداز برای هر ماه	۰/۸۰۹
	۱۳	بودجه‌ریزی برای هزینه‌های شخصی و خانوادگی به صورت ماهیانه	۰/۷۶۱
	۱۶	برنامه‌ریزی برای هزینه‌های ماهیانه	۰/۶۹۱
	۱۷	برآورد تقریبی پرداختی از بابت هر کدام از اقلام هزینه‌ای و پس‌انداز برای هر ماه	۰/۶۷۹
درآمد جاری	۸	عدم تقبل هزینه‌های جدید در صورت عدم افزایش درآمد	۰/۸۴۷
	۷	اختصاص درآمدهای غیرمنتظره به هزینه‌های دوره‌ای (مانند پوشاک، تفریح و خرید هدیه)	۰/۸۳۸
	۵	خرید اقلام جدید در صورت افزایش حقوق ماهیانه و یا کسب درآمدهای جدید	۰/۷۶۰
	۶	انجام هزینه‌های تفریح و سرگرمی در صورت کسب درآمد اضافی (مانند درآمد اجاره و یا درآمد ناشی از سود سرمایه‌گذاری)	۰/۷۵۶
۵	۳	تلقی پول پس‌انداز شده به‌عنوان یک نوع درآمد	۰/۸۶۱

پژوهش‌های راهبردی بودجه و مالیه

سازه	سؤال	گزاره	بار عاملی
	۴	بررسی مداوم حساب‌های بانکی با هدف اطلاع از وضعیت نقدینگی	۰/۸۴۵
	۱	سرمایه‌گذاری در حساب‌هایی با عایدی ثابت به دلیل داشتن سود منظم دوره‌ای	۰/۶۸۳
	۲	پس‌انداز نمودن هرگونه پاداش و یا درآمد اتفاقی کسب شده	۰/۶۴۴
۳ ۳ ۳	۱۲	کنار گذاشتن بخشی از حقوق ماهیانه برای هزینه‌های ضروری آتی	۰/۸۳۰
	۱۰	عدم خرج پول‌های سرمایه‌گذاری شده	۰/۷۷۰
	۱۱	عدم خرج از حسابی که برای دوران بازنشستگی افتتاح شده	۰/۷۴۷
	۹	سرمایه‌گذاری بخشی از درآمد با هدف افزایش درآمدهای آینده	۰/۶۹۶

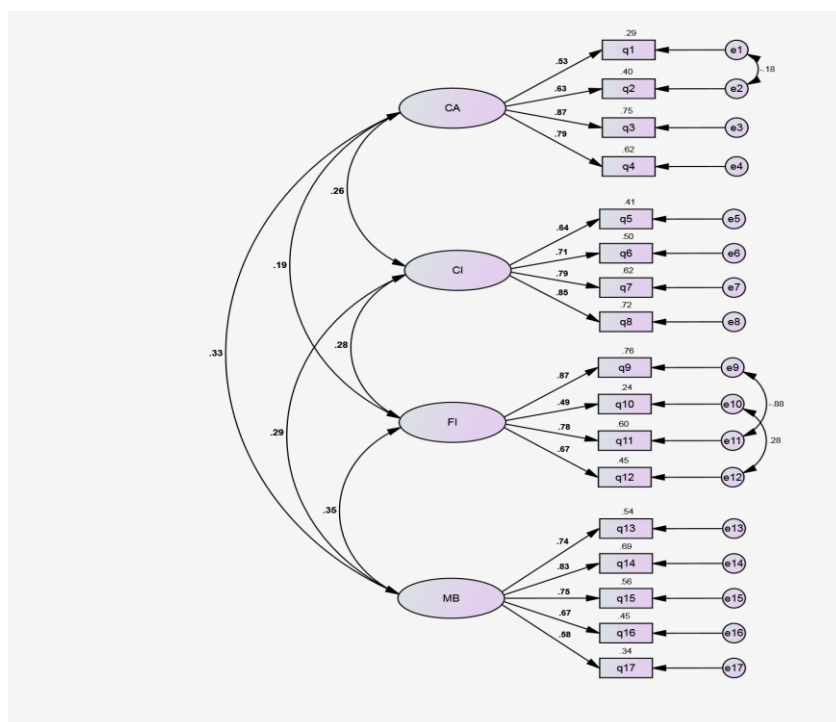
از طریق به کارگیری روش تحلیل عاملی اکتشافی، داده‌های پژوهش تلخیص و سپس تعداد چهار متغیر مکنون (سازه) شناسایی گردید. به لحاظ نظری متغیرهای مکنون (سازه‌ها) بیانگر علل زیربنایی متغیرهای اندازه‌گیری شده هستند. به عبارت دیگر، روش تحلیل عاملی اکتشافی از طریق بررسی همبستگی درونی تعداد زیادی از متغیرها، آن‌ها را در قالب عامل‌های کلی محدودی دسته‌بندی و تبیین می‌کند. پس از این مرحله نوبت به تحلیل عاملی تأییدی می‌رسد که هدف آن تأیید ساختار عاملی شناسایی شده است.

تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول

به منظور تدوین مدل حسابداری ذهنی، متغیرهای مکنون شناسایی شده (مرحله تحلیل عاملی اکتشافی) با استفاده از نرم‌افزار AMOS نسخه ۲۴ و از طریق تحلیل عاملی تأییدی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج حاصل در شکل ۲ و جداول ۷ و ۸ منعکس شده است. بر اساس اطلاعات حاصله بارهای عاملی تمامی متغیرهای مشاهده شده بیشتر از ۰/۵ بوده و لذا واریانس بین سازه‌ها و شاخص‌های مربوطه از واریانس خطای اندازه‌گیری‌شان بیشتر بوده و در نتیجه پایایی در مورد مدل اندازه قابل قبول است (شکل ۲).

تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول امکان آزمون این فرضیه که بین متغیرهای آشکار (سؤالات) و سازه‌های پنهان رابطه وجود دارد را فراهم می‌نماید؛ بنابراین در این روش رابطه بین متغیرهای پنهان مورد توجه و بررسی قرار نمی‌گیرد. در نتیجه این روش صرفاً برای اطمینان از اندازه‌گیری

درست متغیرهای پنهان است. در کل، در تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول رابطه یک (چند) عامل با چند گویه مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرد.

شکل ۲. مدل اندازه‌گیری برازش یافته (تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول) بر اساس ضرایب استاندارد

بر اساس شکل ۲ اعداد به دست آمده بر روی فلش‌ها در شکل فوق، بارهای عاملی برآورد شده را نشان می‌دهد که بیانگر میزان همبستگی متغیرهای آشکار و پنهان می‌باشد. فلش‌های کوچکی که از بیرون به سمت متغیرهای آشکار رسم شده‌اند، نشان‌دهنده برآورد میزان خطای مربوط به هر متغیر می‌باشند. در نمودار فوق که مقادیر استاندارد شده روابط بین متغیرها را نشان می‌دهد. بارهای عاملی مندرج بر روی فلش‌ها بیشتر از ۰/۴۰ است و بیانگر این است که گویه‌های مورد نظر، سنجه‌های خوبی برای متغیر پنهان هستند.

در شکل ۲ اشکال بیضی شکل (چهار مورد) بیانگر متغیرهای مکنون (عامل‌ها) بوده و همچنین مستطیل‌ها نیز بیانگر گویه‌های پژوهش می‌باشند. پیکان‌های دوسویه همبستگی میان عامل‌ها را

پژوهش‌های راهبردی بودجه و مالیه

نشان می‌دهد. پیکان‌های یک‌سویه رسم شده از سمت اشکال بیضی شکل به سمت مستطیل‌ها بیانگر بار عاملی هر کدام از گویه‌ها بوده و اعداد مندرج بر روی آن‌ها نیز نشان‌دهنده ضریب همبستگی گویه‌ها با هر یک از عوامل مربوطه است. اعداد مندرج بر روی مستطیل‌ها نیز بیانگر ضریب تعیین بوده و نشان می‌دهد که چه میزان از واریانس هر کدام از گویه‌ها توسط عامل مربوطه قابل تبیین است. پیکان‌های یک‌سویه از سمت دوایر کوچک (۱۷ گانه) به سمت مستطیل‌ها بیانگر واریانس باقیمانده (خطا) بوده که توسط عامل مربوطه تبیین نشده است. مقادیر خطا حاصل تفریق واریانس‌های تبیین شده از عدد ۱ می‌باشد. برای مثال مقدار خطای سؤال ۱۵ برابر با ۰/۵۶ می‌باشد.

در پژوهش حاضر برای سنجش پایایی ابزار اندازه‌گیری از دو شاخص پایایی مرکب^۱ و میانگین واریانس استخراج شده^۲ و همچنین برای سنجش روایی ابزار اندازه‌گیری از دو شاخص روایی همگرا^۳ و روایی واگرا^۴ استفاده شده است (جدول ۷).

جدول ۵. نتایج مرتبط با پایایی و روایی مدل

سازه	CR	AVE	MSV	ASV	CA	FI	MB	CI
دارایی جاری (CA)	۰/۵۱۴	۰/۸۰۴	۰/۱۱۰	۰/۰۷۱	۰/۷۱۷			
درآمد آتی (FI)	۰/۵۱۳	۰/۸۰۲	۰/۱۲۲	۰/۰۷۸	۰/۱۸۷	۰/۷۱۶		
بودجه‌ریزی ذهنی (MB)	۰/۵۱۶	۰/۸۴۰	۰/۱۲۲	۰/۱۰۶	۰/۳۳۲	۰/۳۴۹	۰/۷۱۸	
درآمد جاری (CI)	۰/۵۶۲	۰/۸۳۶	۰/۰۸۶	۰/۰۷۷	۰/۲۶۲	۰/۲۷۹	۰/۲۹۳	۰/۷۵۰

(محاسبات با استفاده از ماکرو طراحی شده توسط جیمز گسکین و در قالب نرم‌افزار اکسل انجام شده است.)

جدول ۶. حداقل‌های موردنیاز مرتبط با پایایی و روایی مدل

عنوان	مقادیر آستانه
شرط پایایی مدل	CR > 0.7
شرط روایی همگرای مدل	AVE > 0.5; CR > AVE
شرط روایی واگرایی مدل	MSV < AVE; ASV < AVE

1. Composite Reliability (CR)
2. Average Variance Extracted (AVE)
3. Convergent Validity
4. Divergent Validity

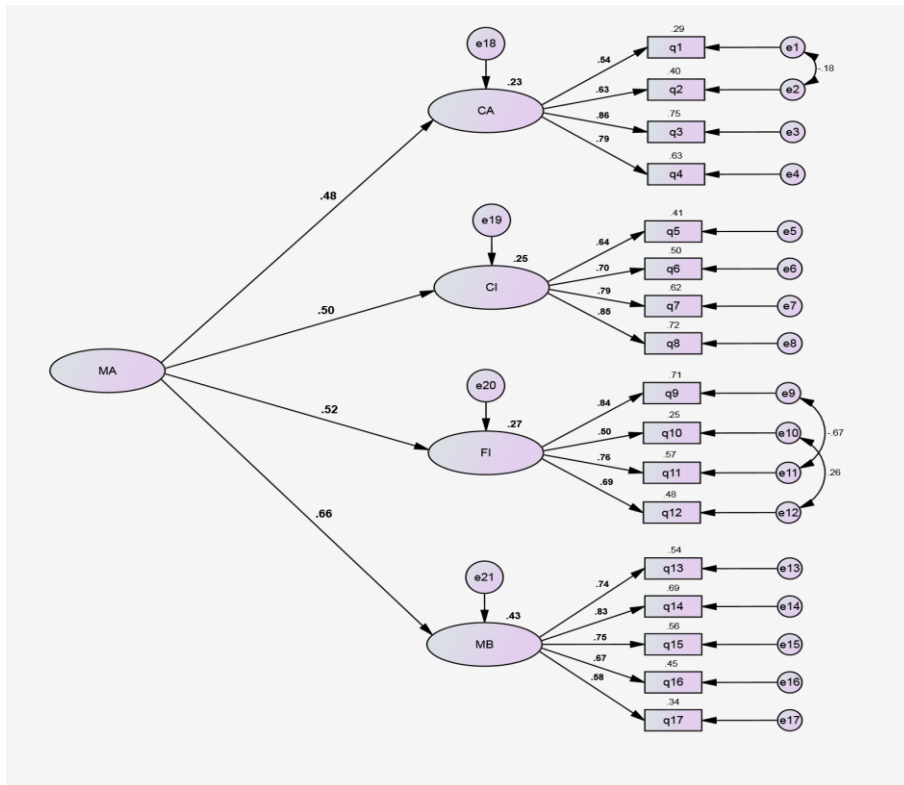
با توجه به اینکه مقادیر محاسبه شده در جدول ۷ بیشتر از مقادیر آستانه هستند؛ لذا مدل پژوهش از پایایی و روایی مناسبی برخوردار است. برای مثال تمامی مقادیر پایایی مرکب بیشتر از ۰/۷ و یا تمامی مقادیر میانگین واریانس استخراج شده بیشتر از ۰/۵ هستند. همچنین حداکثر واریانس مشترک^۱ و میانگین واریانس مشترک^۲ کوچک تر از میانگین واریانس استخراج شده هستند. یافته‌های پژوهش در خصوص آزمون برازش مدل و شاخص‌های مختلف برازندگی در جدول ۹ منعکس شده است. لازم به ذکر است اگر حداقل ۳ الی ۴ شاخص از شاخص‌های مرتبط با برازش در حد مناسب باشند، مدل موردنظر از برازش مناسبی برخوردار است (هیر و همکاران، ۲۰۱۱).

شاخص	$\frac{X^2}{df}$	IFI	RMR	CFI	GFI	NFI	RMSEA
ملاک	≤ 3	$0/90 \leq$	$\leq 0/08$	$0/90 \leq$	$0/90 \leq$	$0/90 \leq$	$\leq 0/08$
میزان	۱/۵۰	۰/۹۷۷	۰/۰۳۸	۰/۹۷۷	۰/۹۵۲	۰/۹۳۵	۰/۰۳۶
تفسیر (برازش)	مطلوب	مطلوب	مطلوب	مطلوب	مطلوب	مطلوب	مطلوب

تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم

پس از اجرای تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول، در این بخش با توجه به اثرات علی در مدل مفهومی پژوهش و به منظور بررسی معناداری اثر هر یک از متغیرهای مکنون اصلی و نیز رتبه‌بندی این متغیرها بر اساس میزان تأثیر آن‌ها در تشکیل و تبیین سازه اصلی (حسابداری ذهنی) از تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم استفاده شده است که نتایج حاصل از اجرای آن در شکل ۳ و جدول ۱۰ منعکس شده است. مقادیر مربوط به برازش مدل اندازه‌گیری تحلیل عاملی مرتبه دوم همانند مقادیر محاسبه شده برای تحلیل عاملی مرتبه اول بوده و لذا از ذکر آن‌ها خودداری می‌گردد.

1. Maximum Shared Variance (MSV)
2. Average Shared Variance (ASV)

شکل ۳. مدل اندازه‌گیری برازش یافته (تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم) بر اساس ضرایب استاندارد

با توجه به شکل ۳ در بین بارهای عاملی مرتبه دوم، بودجه‌ریزی ذهنی بیشترین بار عاملی (۰/۶۶) و دارایی جاری کمترین بار عاملی (۰/۴۸) روی سازه حسابداری ذهنی (MA) را دارا می‌باشند.

بر اساس نتایج مندرج در جدول ۱۰ مشخص می‌گردد مقادیر نسبت بحرانی (C.R.) محاسبه شده برای هر چهار متغیر مکنون مورد بررسی بیشتر از ۲/۵۸ بوده و در نتیجه این متغیرهای مکنون دارای اثر مثبت و معناداری در تبیین/شکل‌گیری سازه اصلی پژوهش «حسابداری ذهنی» هستند. به عبارت دیگر، چهار متغیر مکنون انتخاب شده برای سنجش سازه اصلی پژوهش درست بوده و مؤید اعتبار مبانی تئوریک استفاده شده می‌باشد. از سوی دیگر، بر اساس اندازه/شدت

بررسی نقش سیستم حسابداری ذهنی در اتخاذ تصمیمات مالی خانوارها

مقادیر ضرایب استاندارد که همان مقادیر بتا (ضریب رگرسیون استاندارد شده)^۱ در تحلیل رگرسیون است، می‌توان بیان داشت که متغیرهای مکنون به ترتیب تأثیرگذاری در تبیین/شکل-گیری سازه اصلی پژوهش عبارت‌اند از: بودجه‌ریزی ذهنی، درآمد آتی، درآمد جاری و دارایی جاری.

ردیف	رابطه		ضرایب غیراستاندارد	خطای استاندارد	ضرایب استاندارد	نسبت بحرانی	سطح معناداری
	بودجه‌ریزی ذهنی	حسابداری ذهنی					
۱	←	حسابداری ذهنی	۰/۳۹۵	۰/۰۵۰	۰/۶۵۶	۷/۹۴۵	۰/۰۰۰
۲	←	درآمد آتی	۰/۳۴۵	۰/۰۵۴	۰/۵۲۳	۶/۳۵۲	۰/۰۰۰
۳	←	درآمد جاری	۰/۳۳۵	۰/۰۴۷	۰/۴۹۸	۷/۱۵۶	۰/۰۰۰
۴	←	دارایی جاری	۰/۲۵۳	۰/۰۴۴	۰/۴۷۵	۵/۷۶۲	۰/۰۰۰

با توجه به شکل ۳ و جدول ۱۰، از آنجایی که نسبت بحرانی هر چهار رابطه بیشتر از ۲/۵۸ می‌باشد؛ لذا می‌توان اظهار داشت که اولاً پرسش‌های پرسش‌نامه برای اندازه‌گیری مفاهیم موردنظر از همسویی بالایی برخوردار بوده و ثانیاً در سطح اطمینان ۹۹ درصد می‌توان انتظار داشت بهبود در مراحل بودجه‌ریزی ذهنی، درآمد آتی، درآمد جاری و دارایی جاری می‌تواند منجر به بهبود در تصمیمات مالی خانوارها گردد.

درک حسابداری ذهنی از طریق وینیت‌ها

برای درک هرچه بهتر سیستم حسابداری ذهنی در میان خانوارهای کردستانی از وینیت‌ها (سناریوهای فرضی) نیز استفاده شده است. مطالعات مبتنی بر وینیت به‌طور گسترده‌ای در زمینه روانشناسی پزشکی و مسائل پیچیده علوم اجتماعی کاربرد دارد (جنسن و همکاران، ۲۰۱۹). همچنین از این روش در مواردی همچون (۱) کشف اثرات سوگیری‌های شناختی اجتماعی در میان

1. Standardized Regression Weights
2. Jensen et al

سرمایه‌گذاران جوان، ۲) مطالعات مرتبط با نگرش و درک و ۳) جمع‌آوری داده در خصوص موضوعات حساس مانند بهداشت روان استفاده می‌شود (بک‌استروم و همکاران^۱، ۲۰۱۸). امروزه وینیت‌ها به یک ابزار پرکاربرد در پژوهش‌های کیفی مخصوصاً در حوزه‌هایی همچون روانشناسی، جامعه‌شناسی و تحلیل‌های مقطعی تبدیل شده است (ریچ‌من و میرسر^۲، ۲۰۰۲). این روش از انعطاف‌پذیری بالایی در طراحی ابزارهای اندازه‌گیری منحصر به فرد مخصوصاً در مطالعات عصر معاصر برخوردار است (شون‌برگ و راودال^۳، ۲۰۰۰). این روش در جمع‌آوری اطلاعات مرتبط با موقعیت‌هایی که دارای منابع کافی نیستند، می‌تواند مفید باشد (ویلسون و وایل^۴، ۱۹۹۸).

بنابراین در پژوهش حاضر تلاش شده است تا از یک سری وینیت‌های مرتبط برای تشریح نحوه تأثیرگذاری سیستم حسابداری ذهنی بر تصمیمات مالی افراد که به‌نوعی نقض‌کننده مفهوم اصل اقتصادی (تصمیم‌گیری منطقی) است، استفاده گردد. به اعتقاد تالر (۱۹۸۵ و ۱۹۹۹) نحوه تأثیرگذاری حسابداری ذهنی بر ارزش‌گذاری سود و زیان متفاوت بوده و لذا می‌توان از چهار اصل زیر برای ارزیابی سودها و زیان‌های پیش‌روی افراد استفاده نمود. (۱) تفکیک سودها^۵، (۲) یکپارچه‌سازی زیان‌ها^۶، (۳) یکپارچه‌سازی سودهای حاصله در یک روز^۷، و (۴) تفکیک زیان-های کوچک از سودهای بزرگ^۸.

پژوهش حاضر هر مفهوم مرتبط با حسابداری ذهنی را از طریق یک پاراگراف مختصر (وینیت) که بیانگر وضعیت مدنظر است، توصیف می‌نماید. برای هر موقعیت دو شخص جداگانه (الف و ب) فرض شده است. در پژوهش حاضر از نرخ تکرار (فراوانی) برای تحلیل ارجحیت پاسخ‌دهندگان به هر سناریو استفاده شده است. وینیت‌ها بر اساس ادبیات پژوهش تهیه شده‌اند. در بخش زیر در خصوص هر کدام از وینیت‌ها توضیحاتی ارائه می‌شود. همچنین اثرات متغیرهای جمعیت‌شناختی بر روی هر کدام از وینیت‌ها نیز مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است. نتایج

1. Baeckström et al
2. Richman & Mercer
3. Schoenberg & Ravidal
4. Wilson & While
5. Segregation of Gains
6. Integration of Losses
7. Integration of Gains Received in the Same Day
8. Segregation of Small Gains from Larger Losses

■ بررسی نقش سیستم حسابداری ذهنی در اتخاذ تصمیمات مالی خانوارها

مربوطه در بخش‌های زیرین منعکس شده است. همچنین در فرایند تجزیه و تحلیل اثرات متغیرهای جمعیت‌شناختی از آزمون‌های یومن وینتی و کروسکال والیس (به‌عنوان آزمون‌های مکمل) نیز استفاده شده است.

وینیت ۱ (تفکیک سودها): همان‌گونه که قبلاً اشاره گردید افراد درگیر با سیستم‌های حسابداری ذهنی منافع حاصله را به‌صورت بخش‌های کوچک‌تر تفکیک می‌نمایند. برای تحقق این هدف، سناریو زیر طراحی گردیده و از پاسخ‌دهندگان درخواست گردیده تا دیدگاه خود را از طریق انتخاب گزینه موردنظر اعلام نمایند (جدول ۱۱).

جدول ۷. وینیت (سناریو) ۱

سناریو	آقای الف (%)	آقای ب (%)	هر دو به یک اندازه (%)
آقای الف از بابت فروش سهامش ۱۰۰۰ تومان سود و از بابت خسارت وارده به خودرواش ۷۰۰ تومان ضرر کرد؛ اما در مقابل، آقای ب از فروش سهامش ۳۰۰ تومان سود کرد. به نظر شما کدام یک خوشحال‌تر هستند؟	۱۵/۶	۶۳/۶	۲۰/۸

بر اساس یافته‌های پژوهش هرچند سود آقایان الف و ب یکسان (۳۰۰ تومان) بوده، اما از نظر ۶۳/۶ درصد از پاسخ‌دهندگان آقای ب از آقای الف خوشحال‌تر است. این نشان می‌دهد که مردم ضررهای کوچک را از سودهای بزرگ تفکیک نموده و به‌نوعی در پیگیری نتایج مالی متأثر از پدیده حسابداری ذهنی می‌باشند.

اثر متغیرهای جمعیت‌شناختی بر وینیت ۱

در این بخش تأثیر هر کدام از متغیرهای جمعیت‌شناختی بر روی وینیت ۱ مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرد.

پژوهش‌های راهبردی بودجه و مالیه

جدول ۸. میزان تأثیر متغیرهای جمعیت‌شناختی بر وینیت ۱

گام	متغیر	ضریب B	ضریب Beta	ارزش t	سطح معناداری	همبستگی	ضریب تعیین
۱	مقدار ثابت	۲/۶۸۷	-	۱۰/۹۲۷	۰/۰۰۰		۰/۰۵۷
	جنسیت	۰/۰۰۴	۰/۰۰۳	۰/۰۵۶	۰/۹۵۵		
	سن	-۰/۰۰۷	-۰/۰۰۹	-۰/۱۱۶	۰/۹۰۸		
	تحصیلات	-۰/۱۲۹	-۰/۱۶۹	-۲/۸۳۸	۰/۰۰۵		
	گروه آموزشی	-۰/۰۲۸	-۰/۰۹۶	-۱/۸۲۴	۰/۰۶۹		
	محل فعالیت	-۰/۰۱۰	-۰/۰۲۱	۰/۳۶۵	۰/۷۱۵	۰/۲۳۹	
	تجربه کاری	۰/۰۱۳	۰/۰۱۶	۰/۲۱۳	۰/۸۳۲		
	تعداد اعضای خانواده	-۰/۰۱۳	-۰/۰۲۵	-۰/۴۸۴	۰/۶۲۹		
	درآمد ماهیانه	-۰/۰۸۱	۰/۱۴۲	-۲/۳۰۰	۰/۰۲۲		

نکته: سطح معناداری ۰/۰۵ است.

با توجه به نتایج مندرج در جدول فوق، از هشت متغیر جمعیت‌شناختی پژوهش تنها دو متغیر (تحصیلات و درآمد ماهیانه) بر وینیت ۱ تأثیر معناداری دارند. بدین معنی که هرچه سطح تحصیلات و درآمد افراد افزایش می‌یابد، حساسیت آن‌ها نسبت به تفکیک سودها کمتر می‌گردد. **وینیت ۲ (یکپارچه‌سازی زیان‌های کوچک):** انگیزه به کارگیری مفهوم حسابداری ذهنی در ارزیابی پیامدهای مالی را می‌توان از طریق تمایل خانوارها به یکپارچه‌سازی زیان‌ها نیز مشاهده نمود. برای تحقق این هدف، سناریو زیر طراحی گردیده و از پاسخ‌دهندگان درخواست گردیده تا دیدگاه خود را از طریق انتخاب گزینه موردنظر اعلام نمایند (جدول ۱۳).

جدول ۹. وینیت (سناریو) ۲

سناریو	آقای الف (%)	آقای ب (%)	هر دو به یک اندازه (%)
اخیراً آقای الف نامه‌ای را از سازمان امور مالیاتی دریافت کرده که نشان می‌دهد بابت اشتباه در محاسبات، وی ۱۰۰۰ تومان بدهی مالیاتی دارد که باید آن را بپردازد. همچنین آقای الف نامه دیگری را از			

بررسی نقش سیستم حسابداری ذهنی در اتخاذ تصمیمات مالی خانوارها

۲۲/۱	۲۷/۴	۵۰/۵	شرکت بیمه دریافت نموده که نشان می‌دهد وی ۵۰۰ تومان حق بیمه خود را کمتر پرداخت کرده و باید آن را بپردازد. برای آقای الف اشتباه دیگری وجود ندارد. آقای ب نیز نامه‌ای را از سازمان امور مالیاتی دریافت کرده که نشان می‌دهد بابت اشتباه در محاسبات، وی ۱۵۰۰ تومان بدهی مالیاتی دارد که باید آن را بپردازد. برای آقای ب نیز اشتباه دیگری وجود ندارد. به نظر شما کدام یک ناراحت‌تر هستند؟

با وجود اینکه هر دو نفر به یک میزان بدهی دارند اما از دید بیشتر پاسخ‌دهندگان (۵۰/۵ درصد) ناراحتی آقای الف بیشتر از آقای ب است. دلیل ناراحتی بیشتر آقای الف این است که وی در مقایسه با آقای ب برگه اخطار بیشتری را دریافت نموده است (دو برگه اخطار در مقابل یک برگه اخطار). نتایج بیانگر نقش پدیده حسابداری ذهنی در یکپارچه‌سازی زیان‌ها و همچنین شکل‌گیری سیستم حسابداری ذهنی در میان خانوارها به واسطه ارزیابی پیامدهای مالی است.

اثر متغیرهای جمعیت‌شناختی بر وینیت ۲

در این بخش تأثیر هر کدام از متغیرهای جمعیت‌شناختی بر روی وینیت ۲ مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرد.

جدول ۱۰. میزان تأثیر متغیرهای جمعیت‌شناختی بر وینیت ۲

گام	متغیر	ضریب B	ضریب Beta	ارزش t	سطح معناداری	همبستگی	ضریب تعیین
۱	مقدار ثابت	۱/۲۷۴	-	۳/۹۴۳	۰/۰۰۰	۰/۲۹۶	۰/۰۸۸
	جنسیت	۰/۳۱۸	۰/۱۷۹	۳/۳۸۷	۰/۰۰۱		
	سن	-۰/۰۲۱	-۰/۰۱۹	-۰/۲۶۳	۰/۷۹۳		
	تحصیلات	-۰/۰۳۴	-۰/۰۳۴	-۰/۵۷۹	۰/۵۶۳		
	گروه آموزشی	۰/۰۵۹	۰/۱۵۱	۲/۹۲۱	۰/۰۰۴		
	محل فعالیت	۰/۰۲۵	۰/۰۳۸	۰/۶۷۳	۰/۵۰۱		
	تجربه کاری	۰/۱۹۸	۰/۱۷۶	۲/۳۹۸	۰/۰۱۷		
	تعداد اعضای خانواده	-۰/۱۰۶	-۰/۱۴۸	-۲/۸۹۱	۰/۰۰۴		
	درآمد ماهیانه	-۰/۰۲۲	-۰/۰۲۹	-۰/۴۸۳	۰/۶۲۹		

پژوهش‌های راهبردی بودجه و مالیه

با توجه به نتایج مندرج در جدول فوق، از هشت متغیر جمعیت‌شناختی پژوهش، چهار متغیر (جنسیت، گروه آموزشی تحصیلی، تجربه کاری و تعداد اعضای خانواده) بر وینیت ۲ تأثیر معناداری دارند. بدین معنی که در مقایسه با مردان، زنان نسبت به یکپارچه‌سازی زیان‌های کوچک حساس‌تر هستند. در مقایسه با فارغ‌التحصیلان بقیه گروه‌های آموزشی، فارغ‌التحصیلان رشته‌های مهندسی، کشاورزی و منابع طبیعی، هنر و معماری از حساسیت بیشتری نسبت به یکپارچه‌سازی زیان‌های کوچک برخوردار هستند. با افزایش تجربه کاری افراد، حساسیت آن‌ها نسبت به یکپارچه‌سازی زیان‌های کوچک بیشتر می‌شود. در مقایسه با سایر خانوارها، خانوارهای دو نفره (به دلیل شروع یک زندگی جدید) از حساسیت بیشتری نسبت به یکپارچه‌سازی زیان‌های کوچک برخوردار هستند.

وینیت ۳ (تفکیک زیان‌های کوچک از سودهای بزرگ): همچنین پژوهش حاضر ارزیابی خانوارها از پیامدهای مالی ناشی از پدیده حسابداری ذهنی (تفکیک زیان‌های کوچک از سودهای بزرگ) را مورد مطالعه و بررسی قرار می‌دهد. برای تحقق این هدف، وینیت زیر طراحی گردیده و از پاسخ‌دهندگان درخواست گردید تا دیدگاه خود را از طریق انتخاب گزینه موردنظر اعلام نمایند (جدول ۱۵).

جدول ۱۱. وینیت (سناریو) ۳

سناریو	آقای الف (%)	آقای ب (%)	هر دو به یک اندازه (%)
خودرو آقای الف در پارکینگ دچار حادثه گردید و وی از این بابت ۵۰۰۰ تومان هزینه تعمیر پرداخت کرد. در همین روز آقای الف برنده ۳۰۰۰ تومان جایزه نیز گردید؛ اما در مقابل، خودرو آقای ب در پارکینگ دچار حادثه گردید و وی از این بابت ۲۰۰۰ تومان هزینه تعمیر پرداخت کرد. به نظر شما کدام یک ناراحت‌تر هستند؟	۵۳/۳	۲۶/۷	۲۰/۰

در حدود ۵۳/۳ درصد از پاسخ دهندگان معتقدند که ناراحتی آقای الف بیشتر از آقای ب است. علی‌رغم یکسان بودن میزان خسارت برای هر دو نفر (۲۰۰۰ تومان) اما آقای الف متحمل یک خسارت ۵۰۰۰ تومانی و یک پاداش ۳۰۰۰ تومانی گردیده است. حساب ذهنی تفکیک سودهای ناچیز از ضررهای بزرگ‌تر را تشویق نموده، و لذا نتایج فوق نیز بیانگر همین موضوع بوده و حکایت از وجود یک سیستم حسابداری ذهنی در میان خانوارهای کردستانی دارد.

اثر متغیرهای جمعیت‌شناختی بر وینیت ۳

در این بخش تأثیر هر کدام از متغیرهای جمعیت‌شناختی بر روی وینیت ۳ مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرد.

جدول ۱۲. میزان تأثیر متغیرهای جمعیت‌شناختی بر سناریو ۳

گام	متغیر	ضریب B	ضریب Beta	ارزش t	سطح معناداری	همبستگی	ضریب تعیین
۱	مقدار ثابت	۱/۲۶۸	-	۳/۸۸۹	۰/۰۰۰	۰/۱۹۵	۰/۰۳۸
	جنسیت	-۰/۱۰۰	-۰/۰۵۷	-۱/۰۵۵	۰/۲۹۲		
	سن	۰/۱۰۲	۰/۰۹۴	۱/۲۵۷	۰/۲۰۹		
	تحصیلات	۰/۰۱۳	۰/۰۱۳	۰/۲۱۱	۰/۸۳۳		
	گروه آموزشی	۰/۰۰۳	۰/۰۰۸	۰/۱۵۸	۰/۸۷۴		
	محل فعالیت	۰/۰۵۴	۰/۰۸۴	۱/۴۳۹	۰/۱۵۱		
	تجربه کاری	۰/۰۸۳	۰/۰۷۵	۰/۹۹۶	۰/۳۲۰		
	تعداد اعضای خانواده	۰/۰۴۷	۰/۰۶۷	۱/۲۷۲	۰/۲۰۴		
	درآمد ماهیانه	-۰/۰۵۴	-۰/۰۷۲	-۱/۱۵۱	۰/۲۵۱		

(سطح معناداری ۰/۰۵ است)

با توجه به نتایج مندرج در جدول فوق، هر هشت متغیر جمعیت‌شناختی پژوهش بر سناریو ۳ تأثیر معناداری دارند. بدین معنی که تفکیک زیان‌های کوچک از سودهای بزرگ در میان متغیرهای جمعیت‌شناختی با یکدیگر تفاوت معناداری ندارند.

وینیت ۴ (یکپارچه‌سازی سودهای حاصله در یک روز): پدیده حسابداری ذهنی «یکپارچه‌سازی سودهای حاصله در یک روز» نیز در میان خانوارهای کردستانی از طریق وینیت ارزیابی شده است (جدول ۱۷).

جدول ۱۳. وینیت (سناریو) ۴

سناریو	آقای الف (%)	آقای ب (%)	هر دو به یک اندازه (%)
آقای الف از بابت حضور در یک مراسم قرعه‌کشی یک دفعه ۵۰۰ تومان و دفعه دیگر ۲۵۰ تومان برنده شد؛ اما در مقابل، آقای ب از بابت حضور در یک مراسم قرعه‌کشی ۷۵۰ تومان برنده گردید. به نظر شما کدام یک خوشحال‌تر هستند؟	۵۲/۶	۲۱/۳	۲۶/۲

آقای الف در دو مرحله ۷۵۰ تومان و آقای ب همین مبلغ را در یک مرحله برنده شد. از دید ۵۲/۶ درصد از پاسخ‌دهندگان آقای الف خوشحال‌تر از آقای ب است. این نشان می‌دهد که افراد اقدام به یکپارچه‌سازی سودهای دریافتی در یک روز می‌نمایند. نتایج بیانگر وجود سیستم حسابداری ذهنی در میان خانوارهای کردستانی است.

اثر متغیرهای جمعیت‌شناختی بر وینیت ۴

در این بخش تأثیر هر کدام از متغیرهای جمعیت‌شناختی بر روی وینیت ۴ مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرد.

جدول ۱۴. میزان تأثیر متغیرهای جمعیت‌شناختی بر سناریو ۴

گام	متغیر	ضریب B	ضریب Beta	ارزش t	سطح معناداری	همبستگی	ضریب تعیین
	مقدار ثابت	۱/۱۳۹	-	۳/۳۶۸	۰/۰۰۱		
	جنسیت	۰/۲۸۵	۰/۱۵۲	۲/۹۰۴	۰/۰۰۴		

گام	متغیر	ضریب B	ضریب Beta	ارزش t	سطح معناداری	همبستگی	ضریب تعیین
۱	سن	۰/۱۹۵	۰/۱۶۸	۲/۳۱۳	۰/۰۲۱	۰/۳۱۶	۰/۱۰۰
	تحصیلات	-۰/۰۲۴	-۰/۰۲۲	-۰/۳۷۷	۰/۷۰۶		
	گروه آموزشی	۰/۰۶۰	۰/۱۴۶	۲/۸۴۳	۰/۰۰۵		
	محل فعالیت	-۰/۰۲۳	-۰/۰۳۳	-۰/۵۸۶	۰/۵۵۸		
	تجربه کاری	۰/۰۵۹	۰/۰۵۰	۰/۶۸۶	۰/۴۹۳		
	تعداد اعضای خانواده	۰/۰۱۱	۰/۰۱۵	-۰/۳۰۰	۰/۷۶۵		
	درآمد ماهیانه	-۰/۱۵۵	-۰/۱۹۴	-۳/۲۰۶	۰/۰۰۱		

(سطح معناداری ۰/۰۵ است)

با توجه به نتایج مندرج در جدول فوق، از هشت متغیر جمعیت‌شناختی پژوهش، چهار متغیر (جنسیت، سن، گروه آموزشی تحصیلی و درآمد ماهیانه) بر سناریو ۴ تأثیر معناداری دارند. بدین معنی که در مقایسه با مردان، زنان نسبت به یکپارچه‌سازی سودهای حاصله در یک روز حساس‌تر هستند. همچنین با افزایش سن، حساسیت افراد نسبت به یکپارچه‌سازی سودهای حاصله در یک روز بیشتر می‌گردد. در مقایسه با فارغ‌التحصیلان بقیه گروه‌های آموزشی، فارغ‌التحصیلان رشته‌های کشاورزی و منابع طبیعی، هنر و معماری از حساسیت بیشتری نسبت به یکپارچه‌سازی سودهای حاصله در یک روز برخوردار هستند. با افزایش تجربه کاری افراد، حساسیت آن‌ها نسبت به یکپارچه‌سازی زیان‌های کوچک بیشتر می‌شود. همچنین با افزایش سطح درآمد، حساسیت افراد نسبت به یکپارچه‌سازی سودهای حاصله در یک روز کمتر می‌گردد.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر مقیاس اندازه‌گیری حسابداری ذهنی را مورد تجزیه و تحلیل و اعتبارسنجی قرار می‌دهد. همچنین این پژوهش به‌طور تجربی اقدام به تخمین و اعتبارسنجی حسابداری ذهنی می‌نماید که به‌عنوان عامل مرتبه دوم که از چهار سازه بودجه‌بندی ذهنی، درآمد جاری، دارایی‌های جاری و درآمد آتی تشکیل شده است. نتایج پژوهش حاضر با فرضیه چرخه زندگی رفتاری تالر (۱۹۹۰) مطابقت داشته و از وجود یک سیستم حسابداری ذهنی در فرایند اتخاذ تصمیمات مالی در بین

پژوهش‌های راهبردی بودجه و مالیه

خانوارها حمایت می‌کند. در این پژوهش به دو شیوه به نحوه تأثیرگذاری حسابداری ذهنی در انتخاب‌های مالی مختلف اشاره شده است. (۱) در این پژوهش با استفاده از روش وینیت برای درک چهار مفهوم تفکیک سود، یکپارچه‌سازی زیان‌های کوچک، تفکیک زیان‌های کوچک از سودهای بزرگ، و یکپارچه‌سازی سودهای حاصله در یک روز استفاده شده است. هدف این کار تبیین کاربردهای نقطه مرجع در درک افراد از سود و زیان می‌باشد. (۲) در این پژوهش از فرضیه چرخه زندگی رفتاری برای تبیین نحوه به کارگیری سیستم حسابداری ذهنی جهت توضیح تفاوت‌های فردی در انتخاب‌های مالی استفاده شده است.

در پژوهش حاضر از نقاط مرجع (چیزهایی که برای قضاوت یا درک چیزهای دیگر به کار می‌رود) برای شناسایی سیستم حسابداری ذهنی در فرایند اتخاذ تصمیمات مالی در بین خانوارها استفاده شده است. چهار مفهوم مرتبط با تفکیک و یکپارچه‌سازی سود و زیان شواهد مناسبی از وجود سیستم حسابداری ذهنی در بین خانوارهای ایرانی ارائه می‌دهد. همچنین در این پژوهش نحوه تأثیرگذاری حسابداری ذهنی در تصمیمات مالی اعضای خانوارهای ایرانی مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است. مفاهیم حسابداری ذهنی استفاده شده در این پژوهش بیانگر وجود تفاوت‌هایی در انتخاب‌های افراد نسبت به موضوعاتی همچون پس‌انداز و هزینه می‌باشد. در این پژوهش عناصر استفاده شده بیانگر تمایلات افراد نسبت به برداشت‌های ذهنی مختلف در خصوص پرداخت‌ها می‌باشد (پرلک و اوین-اِشتاین^۱، ۱۹۹۸). نتایج بیانگر وجود سیستم حسابداری ذهنی در بین خانوارهای ایرانی بوده و همچنین بر نقش فرایندهای روان‌شناختی که مشوق تصمیمات مالی هستند، تأکید دارد. درک حسابداری ذهنی به‌طور بالقوه می‌تواند باعث بهبود تصمیمات مالی خانوارها گشته و همچنین می‌تواند از طریق افزایش پس‌انداز و رفاه باعث ترویج برنامه‌ریزی مالی منظم در میان خانوارها گردد. تصمیمات برنامه‌ریزی مالی می‌تواند منجر به خودکنترلی در افراد گردد (ماهاپاترا و میشرا^۲، ۲۰۲۰).

حسابداری ذهنی به بهبود خودکنترلی کمک می‌کند (گریس دورن و همکاران^۳، ۲۰۱۴). به اعتقاد شفرین و تالر (۱۹۸۸) پول اختصاص داده شده به امورات اضطراری باعث کاهش میل به مصرف افراد

1. Prelec & Loewenstein
2. Mahapatra & Mishra
3. Griesdorn et al

می‌گردد. خودکنترلی می‌تواند از طریق دولت و یا مؤسسات مالی و اعتباری آن‌هم با محدود نمودن حق برداشت نیز اعمال گردد (گریس دورن و همکاران، ۲۰۱۴). پس اندازه‌های بلندمدت عمدتاً در میان خانوارهایی که از خودکنترلی مناسبی برخوردار هستند، مشاهده می‌شود (رابین اویچ و وبل، ۲۰۰۷). خودکنترلی متأثر از حسابداری ذهنی و قوانین پس‌انداز است (راها و همکاران، ۲۰۰۶). مفاهیم خودکنترلی و خودتنظیمی مشابه بوده (گریس دورن و همکاران، ۲۰۱۴)، و لذا حسابداری ذهنی بر خودتنظیمی افراد در خصوص تصمیمات مالی نیز تأثیرگذار است.

در مقایسه با افراد خودنظم، افراد بدون خودنظم هزینه بیشتری را متحمل می‌شوند (واس و فابر^۱، ۲۰۰۷). متغیرهای چرخه زندگی رفتاری ضمن افزایش احتمال پس‌انداز، می‌تواند از طریق همراهی با خودنظمی میل به پس‌انداز در افراد را افزایش دهند (راها و همکاران، ۲۰۰۶).

نتایج پژوهش حاضر می‌تواند برای سرمایه‌گذارانی که قصد به‌کارگیری و کنترل فرایند حسابداری ذهنی را برای خودشان دارند، مفید واقع گردد؛ زیرا می‌تواند موجبات پس‌انداز بیشتر و هزینه‌های غیرضروری کمتر را فراهم نماید. همچنین نتایج پژوهش حاضر می‌تواند در درک ترجیحات سرمایه‌گذاران و همچنین طبقه‌بندی آن‌ها از سوی کارشناسان مالی مفید باشد.

محدودیت‌های پژوهش

در پژوهش حاضر از روش نمونه‌گیری هدفمند (سرپرستان خانوار) استفاده شده است. در این پژوهش فقط وجود یک سیستم حسابداری ذهنی در بین خانوارهای ایرانی مدنظر قرار گرفته و لذا برای آن مقیاس اندازه‌گیری ارائه شده است. لذا پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی نحوه تأثیرگذاری موضوع این پژوهش (سیستم حسابداری ذهنی) بر سایر تصمیمات مالی مانند مدیریت وجوه نقد، تصمیمات سرمایه‌گذاری، برنامه‌ریزی بیمه‌ای و برنامه‌ریزی بازنشستگی نیز مدنظر قرار گیرد. همچنین پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی از رویکرد تصمیمات (انتخاب‌های) مبتنی بر شواهد نیز استفاده شود؛ چراکه این نوع تصمیمات می‌تواند از طریق حداقل سازی سوءگیریها، باعث افزایش کیفیت تصمیمات اتخاذ شده گردند. در نهایت پیشنهاد می‌شود محققان آتی

1. Vohs & Faber

پژوهش‌های راهبردی بودجه و مالیه

ترجیحات افراد را نیز مدنظر قرار دهند؛ زیرا این مورد می‌تواند بیانگر این نکته باشد افراد پول خود را بر اساس نوعی تهاتر بین بازده مورد انتظار با ریسک و مبلغ صرف شده خرج می‌نمایند.

فهرست منابع

- احمدی، شهرزاد و معطوفی علیرضا (۱۳۹۹). بررسی عقلانیت اقتصاد رفتاری در حسابداری ذهنی با مطالعه اقتصاد آزمایشگاهی. *نشریه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی*، ۲۸(۹۵)، ۱۸۰-۱۳۷.
- شیرطاهری، علی؛ پیروز، پیمان و زارع، شکوفه (۱۳۹۹). حسابداری ذهنی و اشتباهاتی بزرگ در مورد پول. *مطالعات کاربردی در علوم مدیریت و توسعه*، ۵(۴)، ۲۴-۱۱.
- مرتضی‌نیا، حمید؛ سلگی، محمد و فغانی، عمار (۱۴۰۰). شناسایی عوامل اثرگذار بر تصویب بودجه در سازمان‌های دفاعی. *نشریه علمی پژوهش‌های راهبردی بودجه و مالی*، ۲(۲)، ۱۶۶-۱۳۷.
- Antonides, G., & de Groot, I. M. (2022). Mental budgeting of the self-employed without personnel. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 98, 101852.
- Bachmann, L.M., Mühleisen, A., Bock, A., Ter Riet, G., Held, U., & Kessels, A. G. (2008). Vignette studies of medical choice and judgment to study caregivers' medical decision behavior: Systematic review. *BMC Medical Research Methodology*, 8(1), 50.
- Baeckström, Y., Silvester, J., & Pownall, R.A. (2018). Millionaire investors: Financial advisors, attribution theory and gender differences. *The European Journal of Finance*, 24(15), 1333-1349.
- Bernheim, B.D., Skinner, J., & Weinberg, S. (2001). What accounts for the variation in retirement wealth among US households? *American Economic Review*, 91(4), 832-857.
- Campbell, J. (2006). Household finance. *Journal of Finance*, 61(4): 1553-1604.
- Cheema, A., & Soman, D. (2006). Malleable mental accounting: The effect of flexibility on the justification of attractive spending and consumption decisions. *Journal of Consumer Psychology*, 16(1), 33-44.
- Cohen, J. (1992). Statistical power analysis. *Current Directions in Psychological Science*, 1(3), 98-101
- Feldman, N. E. (2010). Mental accounting effects of income tax shifting. *The Review of Economics and Statistics*, 92(1), 70-86.
- Gelman, M., & Roussanov, N. L. (2022). *Managing Mental Accounts: Payment Cards and Consumption Expenditures*. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4064239>
- Gourville, J.T., & Soman, D. (1998). Payment depreciation: The behavioral effects of temporally separating payments from consumption. *Journal of Consumer Research*, 25(2), 160-174.
- Griesdorn, T., Lown, J.M., DeVaney, S.A., Cho, S.H., & Evans, D. (2014). Association between behavioral life-cycle constructs and financial risk tolerance of low-to moderate income households. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 25(1), 27-39.
- Hair, J.F., Ringle, C.M., & Sarstedt, M. (2011). PLS-SEM: Indeed a silver bullet. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 19(2), 139-152.
- Hair, J.F., Ringle, C.M., & Sarstedt, M. (2013). Partial least squares structural equation modeling: Rigorous applications, better results and higher acceptance. *Long Range Planning*, 46(1-12), 1-12.
- Heath C. & Soll J. (1996). Mental budgeting and consumer decisions. *Journal of Consumer Research*, 23(1), 40-52.

- Hughes, R. (1998). Considering the vignette technique and its application to a study of drug injecting and HIV risk and safer behavior. *Sociology of Health & Illness*, 20(3), 381–400.
- Huang, J. Q., Antonides, G., Christian, H. K., & Nie, F. Y. (2021). Mental accounting and consumption of self-produced food. *Journal of Integrative Agriculture*, 20(9), 2569-2580.
- Jensen, E.J., Stum, M., & Jackson, M. (2019). What makes inheritance fair in stepfamilies? Examining perceptions and complexities. *Journal of Divorce & Remarriage*, 60(3), 234–252.
- Karlsson, N., Garling, T., & Selart, M. (1997). Effects of mental accounting on intertemporal choice. *Göteborg Psychological Research*, 27(5), 1-17.
- Khawar, S., & Sarwar, A. (2021). Financial literacy and financial behavior with the mediating effect of family financial socialization in the financial institutions of Lahore, Pakistan. *Future Business Journal*, 7(1):27
- Ko, K.J., & Huang, Z. (2012). Persistence of beliefs in an investment experiment. *The Quarterly Journal of Finance*, 2(1), 1-34.
- Koka, B.R., & Prescott, J.E. (2002). Strategic alliances as social capital: A multidimensional view. *Strategic Management Journal*, 23(9), 795–816.
- Mahapatra, M.S. & Mishra, R. (2020). Behavioral influence and financial decision of individuals: A study on mental accounting process among Indian households. *Cogent Economics & Finance*, 8(1), 1827762.
- Maital, S., & Maital, S.L. (1994). Is the future what it used to be? A behavioral theory of the decline of saving in the West. *The Journal of Socio-economics*, 23(1–2), 1– 32.
- Prelec, D., & Loewenstein, G. (1998). The red and the black: mental accounting of savings and debt. *Marketing Science*, 17(1): 4-28.
- Rabinovich, A., & Webley, P. (2007). Filling the gap between planning and doing: Psychological factors involved in the successful implementation of saving intention. *Journal of Economic Psychology*, 28(4): 444–461.
- Rha, J.Y., Montalto, C.P., & Hanna, S.D. (2006). The effect of self-control mechanisms on household saving behavior. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 17(2), 1-14.
- Rahman, N. (1996). Caregivers' sensitivity to conflict: The use of the vignette methodology. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 8(1), 35–47.
- Rainwater, L., Coleman, R.P., & Handel, G. (1959). *Workingman's Wife: Her Personality, World and Life Style*. New York: Oceana Publications.
- Richman, J., & Mercer, D. (2002). The vignette revisited: Evil and the forensic nurse. *Nurse Researcher (Through 2013)*, London, 9(4), 70-82.
- Shefrin, H. & Thaler, R. (1988). The Behavioral Life-Cycle Hypothesis. *Economic Inquiry*, 26, 609-643.
- Schoenberg, N. E., & Ravdal, H. (2000). Using vignettes in awareness and attitudinal research. *International Journal of Social Research Methodology*, 3(1), 63–74.
- Statman, M. (1999). Behavioral finance: Past battles and future engagements. *Financial Analysts Journal*, 55(6), 18–27.
- Thaler, R. (1985). Mental accounting and consumer choice. *Marketing Science*, 4(3), 199–214.
- Thaler, R.H. (1990). Anomalies: Saving, fungibility, and mental accounts. *The Journal of Economic Perspectives*, 4(1), 193–205.

- Thaler, R.H. (1994). Psychology and savings policies. *The American Economic Review*, 84(2), 186–192.
- Thaler, R., (1999). Mental Accounting Matters, *Journal of Behavioral Decision Making*, 12, 183-206.
- Thaler, R.H. (Ed). (2005). *Advances in behavioral finance (Vol. 2)*. Princeton University Press.
- Vohs, K.D., & Faber, R. J. (2007). Spent resources: Self-regulatory resource availability affects impulse buying. *Journal of Consumer Research*, 33(4), 537–547
- Wilson, J., & While, A.E. (1998). Methodological issues surrounding the use of vignettes in qualitative research. *Journal of Interprofessional Care*, 12(1), 79–86.
- Winnett, A., & Lewis, A. (1995). Household accounts, mental accounts, and savings behaviour: Same old economics rediscovered?. *Journal of Economic Psychology*, 16(3), 431–448.
- Wright, B.E. (1940). *The unemployed worker*. Yale University Press.

